

KRONIKA

CHRONICLE

SLOVENSKO V ROKOCH NESLOBODY 1938 – 1989 III. MENŠINY.
KRAKOV 24. – 25. APRÍL 2013

Katedra histórie Fakulty humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici v spolupráci s Múzeom Slovenského národného povstania a Spolkom Slovákov v Poľsku usporiadali v dňoch 24. – 25. apríla 2013 v Krakove vedeckú konferenciu zaoberajúcu sa obdobím totality na Slovensku a zameranú konkrétne na problematiku menšín.

Program konferencie bol rozdelený do šiestich tematických okruhov, predstavujúcich jednotlivé aspekty menšinovej otázky na Slovensku v rokoch 1939 – 1945. V prvom bloku pod názvom *Národnostný obraz Slovenska v rokoch 1939 – 1989* priblížili Pavol Tišliar s príspevkom *Národnostná skladba obyvateľstva Slovenskej republiky 1939 – 1945* a Branislav Šprocha s príspevkom *Demografický obraz národnostných menšín na Slovensku 1945 – 1989* skladbu obyvateľstva na našom území. Vo svojich príspevkoch sa opierali predovšetkým o sčítania ľudu a prehľadným spôsobom uviedli obecensťovo do problematiky národnostných menšín na Slovensku.

V druhom tematickom bloku zameranom na otázku maďarskej menšiny na Slovensku v rokoch 1938 – 1945 vystúpili Ján Mitáč – *Zásahy maďarských orgánov proti predstaviteľom slovenskej menšiny na okupovanom južnom Slovensku v rokoch 1938 – 1944/1945* a Pavel Mičianik – *Pôsobenie maďarských teroristických skupín na juhu Slovenska a Podkarpatskej Rusi 1938 – 1939*. Na základe archívnych prameňov z regionálnych archívov, aj z ústredných inštitúcií sa autori venovali postaveniu a pôsobeniu slovenských predstaviteľov a ich prenasledovaniu zo strany maďarských orgánov. Je na škodu, že na konferenciu nedošiel István Janek. Jeho príspevok *Maďarská diplomacia a činnosť maďarskej menšiny na území Slovenska v rokoch 1938 – 1939* by určite priniesol aj pohľad z druhej, maďarskej strany.

V treťom bloku sa usporiadatelia rozhodli venovať slovenským menšinovým komunitám v rokoch 1938 – 1945. Pozornosť sa sústredila predovšetkým na územie hornej Oravy a severného Spiša a na Slovákov obývajúcich toto územie, ale Miroslav Kmeť so svojim príspevkom *Slovenské dolnozemske komunity v rokoch 1938 – 1945* priblížil aj problematiku dolnozemských Slovákov na území Juhoslávie, resp. Chorvátska a Rumunska. V tomto bloku ďalej vystúpili Juraj Krištofik (*Horúca jeseň 1938 na slovensko-poľských hraniciach. Reflexia v súdobej tlači*), Juraj Lepiš (*Anexie obcí hornej Oravy a severného Spiša 1938 – 1939*), Eduard Laincz (*Postavenie Slovákov na severnom Spiši po návrate z Poľska v rokoch 1939 – 1945. Náboženské a kultúrne pomery*) a Milica Majeriková-Molitoris (*Slovenskí utečenci z Poľska v ČSR po roku 1945*). Prednášajúci poukázali na útlak Slovákov zo strany poľských orgánov, keď tieto neuznávali slovenskú menšinu, ale obyvateľstvo pokladali za Poliakov a vystavovali ho tvrdej polonizácii. Autori príspevkov svoju pozornosť zamerali predovšetkým na kultúrny, hospodársky a spoločenský život na daných územiach počas rokov 1939 – 1945. Je na škodu, že diskusie v tomto bloku sa nezúčastnili aj poľskí historici z pobočky poľského IPN sídliaceho práve v Krakove, ktorí majú na problematiku slovenského obyvateľstva hornej Oravy a severného Spiša diametrálne odlišný názor.

Nasledujúci blok mal názov Židovská, ukrajinská, rusínska a poľská otázka. Postupne v ňom vystúpili so svojimi príspevkami Martin Garek (*Ilegálni ukrajinskí utečenci na Slovensku a postoj slovenskej vlády v rokoch 1943 – 1944*), Anton Hruboň (*Gardistické represálie voči Židom na konci druhej svetovej vojny*), Michal Šmigeľ a Marek Syrný (*Národnostná otázka na Slovensku v rokoch 1945 – 1948 /so zameraním na tzv. menšie menšiny – rusínsku, židovskú a poľskú/*) a nakoniec Martin Šromovský (*Postoj vládnej moci v Československu k židovskej otázke v rokoch 1948 – 1953 /Úvod do problematiky/*). Autori priblížili menej známe aspekty, resp. takmer úplne neznáme aspekty menšinovej problematiky týchto národnostných skupín, keďže najmä menšinám Ukrajincov a Rusínov sa v našej historiografii venovala zatiaľ menšia pozornosť.

Piaty blok niesol názov Menšiny v hľadácku moci. Vystúpili v ňom Tomáš Černák (*Menšiny v centre moci: Národnostný, náboženský a sociálny pôvod vedúcich funkcionárov KSS v rokoch 1944 – 1950*), Karol Janas (*Postoj orgánov verejnej správy k rómskej problematike na juhozápadnom Slovensku v 50. rokoch 20. storočia*) a Peter Jašek (*Štátna bezpečnosť a maďarská menšina na Slovensku v období normalizácie*). V danom bloku mal vystúpiť aj Peter Sokolovič s príspevkom *Proti „zradcom a kolaborantom“: Úloha národných výborov v rokoch 1945 – 1948 v procese „riešenia“ menšinovej politiky*, pre pracovné povinnosti sa konferencii nemohol zúčastniť. Účastníci priblížili publiku postoj komunistických orgánov k menšinám, keď možno konštatovať, že komunistická moc nemala záujem riešiť aktívnejším pozitívnym spôsobom predmetnú problematiku, keďže pripustenie existencie menšinových problémov

na Slovensku by oslabovalo vedúcu úlohu KSČ v Československu a poukazovalo na možné problémy vo východnom bloku. Napriek tomu sa menšinová otázka riešila, čo možno pozorovať predovšetkým na príklade maďarskej a rómskej menšiny.

Posledný blok niesol názov Menšiny v kontexte hospodárskych a cirkevných pomerov na Slovensku v rokoch 1938 – 1945. Vystúpili Peter Mičko (*Problematika pracovného pobytu českých zamestnancov na Slovensku v rokoch 1938 – 1945*), Zdenka Muráriková (*Zamestnanosť, národnostné a sociálne pomery v Škodových závodoch v Dubnici nad Váhom v rokoch 1938 – 1945*) a Ľuboš Kačirek (*Postavenie kresťanských náboženských minorít po vzniku prvej Slovenskej republiky*). Postavenie či už českých zamestnancov, alebo náboženských minorít počas obdobia 1939 – 1945, ako vyplynulo z prednesených príspevkov, bolo poznačené privilegovaným postavením katolíckej cirkvi a presadzovaním národnostného hľadiska, keď sa slovenské úrady snažili obsadiť predovšetkým slovenskými úradníkmi a odsun českých zamestnancov začal už v októbri 1938, resp. v niektorých sférach života po marci 1939. Naďalej ale ostávali na Slovensku niektorí českí zamestnanci, ktorí dostali ponuku pracovať v slovenských službách (išlo predovšetkým o odborníkov, ktorých bol na Slovensku nedostatok).

Príspevky prednesené na pôde Spolku Slovákov v Poľsku v Krakove priniesli množstvo poznatkov a priblížili veľa viac či menej známych tém, ktoré v našej historiografii neboli dostatočne spracované. Každý blok sprevádzala plodná diskusia, ktorá rozširovala načrtnuté otázky a témy a prinášala nové podnety na výskum. Prednesené príspevky, aj tie, ktoré neodznili priamo na konferencii, budú publikované na jeseň 2013 v pripravovanej monografii.

Martin Garek

KOŠICE 2013 – REMEMBERING THE CITY – PROJEKT NADÁCIE TERRA RECOGNITA A UNIVERZITY
PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH, S PODPOROU MEDZINÁRODNÉHO VIŠEGRÁDSKEHO FONDU.
BRATISLAVA 12. JÚN 2013

V polovici júna sa na pôde Fakulty sociálnych a ekonomických vied Univerzity Komenského v Bratislave so súčasne prebiehajúcou konferenciou *Každodenná multietnicita v strednej Európe / Mindennapi multietnicitás Közép-Európában* konal workshop k príprave monografie s názvom *Remembering the city. A guide through the past of Košice* (ed. Slávka Otčenášová, Csaba Zahorán, Veronika Gayer). Workshop, ktorý sa uskutočnil 12. júna v Bratislave, nebol ojedinelou akciou viažoucou sa k príprave spomínanej monografie, keďže 26. a 27. októbra 2012 sa uskutočnila pracovná prezentácia medzinárodného projektu Alternatívny sprievodca históriou Košíc 2013 pod patronátom Évy Czibalmosné Molnár, generálnej konzulky Maďarska v Košiciach, a prof. PaedDr. Štefana Šutaja, DrSc., vedúceho Katedry histórie FF UPJŠ. Počas druhého dňa prezentácie prebiehal v Rovás ArtCafé v Košiciach interný seminár autorov o metodologických prístupoch a možnostiach spracovania dejín Košíc v spolupráci mladých slovenských a maďarských autorov. Hlavnú náplň seminára tvorili diskusie medzi autormi na témy *Obrazy „druhých“: historické mýty a stereotypy v slovenskej a maďarskej historiografii* či *Práca s prameňmi v multietnickom kontexte*. Už spomínaný bratislavský workshop, ktorý nadviazal na závery uvedenej prezentácie, bol spojený s konferenciou, ktorá začala od 10. 00 hod. 1. panelom s názvom *Etnocentrizmus* a v rámci tejto časti vystúpila i jedna z autoriek *Remembering the city. A guide through the past of Košice* Veronika Gayer (*Ústav pre výskum etnických menšín, Maďarská akadémia vied*) s príspevkom *Národná a teritoriálna príslušnosť v myslení maďarskej inteligencie v medzivojnovom Československu/Nemzeti és területi hovatartozás a csehszlovákiai magyar értelmiség gondolkodásában 1918 – 1938*. Zaujímavé príspevky predniesli i ostatní prednášajúci, napríklad na súčasnú problematiku maďarskej menšiny v Podzoborí reagoval príspevok Zoltána Ilyésy (Ústav pre výskum etnických menšín, Maďarská akadémia vied): *Používanie minulosti v posilňovaní národnej identity maďarskej komunity v Podzoborí / A múlt felhasználása a zoborvidéki magyarság nemzeti identitásának erősítésében*, či Csilla Fedinec (Ústav pre výskum etnických menšín, Maďarská akadémia vied): *Čia história? Regionálna historiografia stredoeurópskymi očami / Kinek a történelme? Regionális történetírás közép-európai szemmel*, ktorá prezentovala etnické rozpory na príklade vojenských pamätníkov na území Ukrajiny. Samotný workshop venovaný projektu *Košice 2013 – Remembering the City* začal o 14.00 hod. za účasti jedného z editorov Mgr. Csabu Zahorána, ktorý celý workshop viedol. Za slovensko-českú stranu boli prítomní Mgr. Denisa Hilbertová (Karlova univerzita), Mgr. Jakub Drábik

(Karlova univerzita) a Mgr. Maroš Melichárek, PhD. (Univerzita Pavla Jozefa Šafárika), za maďarskú stranu Mgr. Veronika Gayer (Maďarská akadémia vied), Mgr. Anna Diána Mitropulos (Univerzita Eötvösa Loránda) a István Janek, PhD. (Maďarská akadémia vied). Kľúčovými východiskami workshopu boli diskusie autorov a editorov projektu o textoch, terminologických otázkach a niektorých sporných témach medzi maďarskou a slovenskou historiografiou. Po úvodnom slove editora Csabu Záhorana, ktorý na základe geografických ilustračných materiálov predstavil niekoľko sporných historických medzníkov vnímaných slovenskou a maďarskou historiografiou (existencia Veľkej Moravy, Uhorského kráľovstva, revolučné roky 1848/49, mierová zmluva z Trianonu, obnovenie Československa po roku 1945 a i.), autori o nich následne diskutovali v kontexte dejín Košíc. Po tomto metodologickom a formálnom úvode nasledovala diskusia jednotlivých autorov k sporným a problémovým otázkam v konkrétnych textoch. Najväčšia pozornosť bola venovaná tým kapitolám, ktorých autori sa zúčastnili podujatia: *Košice in the early modern period*, *National minorities in Košice soon after WW II.*, *From Kassa to Košice*, *from Košice to Kassa*, *Czechs in Košice*, *Košice during socialist times and Roma in Košice*. Vzhľadom na protichodné ponímanie oboch historiografií bola najproblematickejšia interpretácia kapitoly o národnostných menšinách po roku 1945, no autori v spoločnej diskusii prekonávali stanovené stereotypy a plánovaná publikácia by mala priniesť nový rozmer v poznaní dejín Košíc. Diskusia posunula hodnotenie vzťahov na novú úroveň, keďže v rámci danej problematiky vyvstali ďalšie nezodpovedané otázky, napr. česko-slovenské vzťahy, ktoré stoja tak trochu v pozadí oproti vnímaniu a evaluácii vzťahov slovensko-maďarských. Účastníci workshopu po ukončení diskusie a stanovení ďalšieho možného postupu práce zotrvali na konferencii, v rámci ktorej bola na 18.30 hod. naplánovaná prezentácia projektu *Košice 2013 – Remembering the City*. Záverečnou fázou workshopu bola spoločná večera účastníkov v tradičnej reštaurácii Slovak pub na Obchodnej ulici v Bratislave. Aj táto spoločná akcia slovenských a maďarských historikov dokázala, že rozvíjanie multikulturného dialógu a prekonávanie stereotypov má v historickej obci svoje opodstatnené miesto. Nám ako autorom, editorom, no i verejnosti zostáva veriť, že kniha *Remembering the city. A guide through the past of Košice* čoskoro uzrie svetlo sveta a svojím obsahom pomôže spragovať Košice – Hlavné mesto kultúry 2013.

Maroš Melichárek

LEMKOVIA, BOJKOVIA, HUCULI, RUSÍNI – HISTÓRIA, SÚČASNOSŤ, MATERIÁLNA A DUCHOVNÁ KULTÚRA. SVIDNÍK 14. – 16. JÚN 2013

V dňoch, keď vo Svidníku prebiehali 59. slávnosti Rusínov-Ukrajincov Slovenska, sa na pôde tunajšieho SNM – Múzea ukrajinskej kultúry uskutočnila medzinárodná vedecká konferencia. Organizátori pod vedením riaditeľa múzea PhDr. Miroslava Sopoligu, DrSc., pripravili podujatie mimoriadneho významu i mimoriadneho rozsahu, ktoré sa zaradilo do série konferencií periodicky organizovaných na Slovensku a v Poľsku. Tohto roku prejavilo záujem o aktívne vystúpenie okolo 170 bádateľov. Organizátori nakoniec pozvali približne 70 z nich. Reprezentovali celý rad popredných inštitúcií z piatich európskych krajín a USA.

Odbornú časť podujatia otvoril v prvý deň podujatia úvodný referát hlavného organizátora M. Sopoligu, ktorý hovoril o slovensko-ukrajinských vzťahoch v oblasti múzejníctva. Autor poňal svoje vystúpenie synteticky, ako príspevok k oslavám 120. výročia založenia Slovenského národného múzea.

Množstvo referátov, ktoré odzneli v rámci druhého dňa konferencie, museli organizátori z praktických dôvodov rozdeliť do štyroch sekcií. Dve sekcie boli venované histórii (s chronologickým medzníkom v roku 1948) a dve etnológii.

V rámci sekcií si prítomní vypočuli tematicky pestré príspevky. Z nich osobitne spomeniem tri zaujímavé príspevky, ktoré mali svojím zameraním presah i k urbánnym dejinám.

V prvej sekcii (História do r. 1948) vystúpili Paul Best (Southern Connecticut State University New Haven, Connecticut, USA), ktorý sa vo svojom príspevku sústredil na rusínsku imigrantskú komunitu v americkom meste Yonkers, a Wiesław Hładkiewicz (Uniwersytet Zielonogórski), ktorý vo svojom subjektívne ladenom príspevku Podole – jako ojczyzna moich rodziców na príklade pamätí členov vlastnej rodiny poukázal na komplikovaný vzťah regionálnej a národnej identity. V druhej sekcii (História po r. 1948) si prítomní vypočuli referát Alicje Maliszewskiej (Wydział Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego) o myšlienkovom svete mladých Ukrajincov žijúcich vo Varšave.

Pracovnú časť medzinárodnej vedeckej konferencie uzatvorilo plenárne zasadnutie, na ktorom predsedovia sekcií spolu s ďalšími významnými odborníkmi zhodnotili konferenciu a vyzdvihli najvýznamnejšie výsledky. Zdôraznili, že z konferencie bude v krátkom čase publikovaný zborník.

Domnievam sa, že konferencia poukázala na aktuálnosť problematiky i na potrebu hlbšieho výskumu v jej jednotlivých parciálnych otázkach. Organizátorom podujatia patrí za prípravu a priebeh akcie takého rozsahu absolútne, a to nielen za výber referátov, ponechanie dostatočného priestoru na diskusiu, ale aj za bezproblémové organizačné zvládnutie a za nadštandardné zabezpečenie spoločenskej časti konferencie.

Martin Pekár

TRANSFORMATION OF CENTRAL EUROPEAN CITIES IN HISTORICAL DEVELOPMENT. KRAKOV 20. – 21. JÚN 2013

V dňoch 20. a 21. júna 2013 sa v meste Krakov – Collegium Witkowskiego uskutočnila medzinárodná vedecká konferencia s názvom *Transformation of Central European Cities in Historical Development* [Transformácia stredoeurópskych miest v historickom vývoji]. Hlavným cieľom konferencie bol výskum miest Košice, Miškovec, Opava i Krakov v 19. a 20. storočí. Organizátormi podujatia boli Katedra histórie Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach a Jagiellonská univerzita v Krakove. Akcia sa konala s podporou Medzinárodného Višegrádskeho fondu a bola pokračovaním konferencie, ktorá sa uskutočnila v Košiciach v roku 2012.

Podujatie sa začalo 20. júna 2013 slávnostným otvorením, na ktorom prítomných účastníkov, poslucháčov a hostí privítal generálny konzul Slovenskej republiky v Krakove Marek Lisanský. Z tematického hľadiska bola konferencia rozdelená do blokov zaoberajúcich sa demografickým vývojom, architektúrou, organizáciou kultúrnych inštitúcií, no najmä vývojom spomínaných miest v 19. a 20. storočí. Konferenčným jazykom bola angličtina a so svojimi príspevkami vystúpilo spolu 25 aktívnych účastníkov.

V prvý deň konferencie odzneli príspevky k bloku Demografický vývoj a architektúra [Demographical and architectural transformation]. Úvodný referát predniesol Bartosz Ogórek s názvom *From demographic ancien régime to modernity within fifty years? Rapid demographic transition of Cracow s population with comparison to other central European cities*. Medzi ďalších prednášajúcich patrili Marie Gawrecká s príspevkom *Ethnic and Demographic Changes of Opava in the Long 19th century*, Nikola Regináčová *The population development of Košice in the 19th century*, Štefan Šutaj *Ethnic changes of Košice after the second world war* a Zsolt Marozsán *Cityscape changes in Miskolc and Kosice between the two world wars*.

Nasledoval blok s názvom Mestská samospráva – organizácie a inštitúcie [Municipal government – organizations and institutions], v ktorom vystúpili Tibor Kómvics s referátom na tému *City Council operation in Košice and Miskolc between 1830 – 1860*, Peter Fedorčák *University education in Košice in 19th century*. Po obedňajšej prestávke vo svojich prednáškach pokračovali: Mária Ďurkovská *State Industrial School in Košice in the interwar period*, Dorotya Sziszkoszné-Halász *Jewish Organizations and Institutions in Miskolc in the Interwar Period* a Zlatica Sáposová uzavrela blok prednášok s témou *Associations and their activities in Košice in the interwar period*.

V ďalšom bloku Prezentácia mesta [Representation of the city] odzneli príspevky od Eva Judit Bodovics *Presentation of the town of Miskolc in the Hungarian press in 1878*, Edyta Gawron *Religious and national identity of Krakow's Jews as defined in /by the prewar photographs*, Jirásek *Opava at the turn of 21st century*, prednášajúci Irena Korbelařová a Rudolf Žaček s referátom *Museum – the Mirror of Permanent Transformation of Urban Society (Opava 1814 – 2014)*.

Nasledovali príspevky k poslednému bloku prvého dňa s názvom Mesto v pohybe [City on the move]. Svoje príspevky prezentovali štyria účastníci: Éva Gyulai s referátom *Institutions and venues of culture in Miskolc between 1830 – 1930*, Henrich Hrehor *Cinemas in Košice in period*, Marta Kargól *In black and white. Discourse on dress for family ceremonies in Krakow in the second half of the XIX. century* a Jana Stuchlíková so záverečnou prezentáciou na tému *Catering Services in Opava as the Phenomenon of the Social Changes of 19 – 20 centuries*.

Druhý deň konferencie pokračoval v bloku s názvom Počas vojny [During the war time] ďalšími príspevkami, s ktorými vystúpili Ania Czocher s referátom *Lost in Everydayness. Memoirs as the*

Historical Sources to the Research of Daily Life of Occupied Krakow, Gábor Simon *The role of Miskolc in the wartime history of Hungary (1939 – 1945)* a Martin Pekár s príspevkom *The case of Laszlo Csatáry*.

Konferenciu uzavrel posledný blok na tému Komunistické obdobie [The communist era]. Svoje príspevky prezentovali Agnieszka Sikorska-Chlosta *Nowa Huta in theory and in practice*, Sebastian Drabik s príspevkom *The primary Sources for Research of Polish United Workers Party's History in the region. The case of Krakow*, Barbara Klich-Kluczewska *The sexual Revolution in Backwater? The projects of social transformation as reflected in practices of Planned Parenthood Association in Krakow (1959 – 1989)*. Záverečný príspevok druhého dňa predniesol Tomasz Skrzynski *Polish Peasant Party in the cities 1945 – 1949 (with particular regards to Krakow)*.

Medzinárodná konferencia *Transformácia stredoeurópskych miest v historickom vývoji* splnila svoj účel i poslanie. Organizátori plánujú vydať z konferencie zborník príspevkov.

Nikola Regináčová

POLSKA – SŁOWACJA – UKRAINA. TRÓJPOGRANICZE WIELOKULTUROWE. RZESZOW 20. – 21. JÚN 2013

Multikultúrny charakter pohraničných oblastí Poľska, Slovenska a Ukrajiny bol predmetom medzinárodnej vedeckej konferencie *Polska – Słowacja – Ukraina. Trójpo granicze wielokulturowe*, ktorú zorganizoval Inštitút histórie Rzeszowskej univerzity v dňoch 20. – 21. júna 2013 v poľskom Rzeszowe. S cieľom poukazať na historické, kultúrne a spoločenské udalosti odohrávajúce sa v priebehu storočí v oblasti poľsko-slovensko-ukrajinského pohraničia bolo počas dvoch rokovacích dní prednesených 26 príspevkov historikov, vedeckých pracovníkov, doktorandov a študentov z Poľska, Slovenska, Čiech a Ukrajiny.

Prezentované príspevky sa dotýkali otázok prevažne poľsko-ukrajinských i poľsko-slovenských vzťahov, riešili problematiku z oblasti vojenských dejín, kultúry či postavenia národnostných menšín vo vymedzenej oblasti.

Zo Slovenska mali na konferencii zastúpenie historické pracoviská univerzít v Ružomberku a Prešove. Prvý deň konferencie otvoril vedúci Katedry histórie Katolíckej univerzity v Ružomberku Jaroslav Nemeš s príspevkom *Testament rektora špitála v Banskej Bystrici Klementa Seletia (+1533, Myšlenice)*. Z tejto katedry vystúpili tiež interní doktorandi Pavol Miklovič s témou *Uhorsko-poľské vzťahy druhej polovice 16. storočia v kontexte Ištvánfiho kroniky*, Michal Čakloš s referátom *Obraz Poliakov v Slovenských novinách (1868 – 1875)* a Igor Strnisko, ktorý prezentoval *Reflexiu slovensko-poľských vzťahov v periodiku Slovák*. Z Prešovskej univerzity v Prešove na konferencii vystúpili interné doktorandky z Inštitútu histórie Lucia Tokárová s príspevkom *Etnická diverzita horného Potisia v dobe rímskej a jej odraz v antických prameňoch* a Luciána Hoptová s témou *Západné Bielorusko ako súčasť Poľska v rokoch 1921 – 1922 z pohľadu bieloruskej historiografie*. Ďalšie príspevky predniesli účastníci z poľských univerzít v Rzeszowe, Krakove, Varšave a Kielcach, ukrajinských univerzít v Lvove a Donecku a z Vojenského ústredného archívu v Prahe.

Konferencia naplnila zámer organizátorov a prispela k rozvíjaniu vzájomných vzťahov, prehĺbeniu medzinárodnej odbornej spolupráce, prezentovaniu najnovších výsledkov historického výskumu, ale i k pripomínaniu si dedičstva minulosti, ktoré spája Poľsko, Slovensko a Ukrajinu.

Zuzana Tokárová

ZVYŠOVANIE SOLIDARITY V STREDNEJ A VÝCHODNEJ EURÓPE: NOVÉ PRÍSTUPY K MEDZINÁRODNÉMU UZMIEROVANIU. BUDAPEŠŤ 25. JÚN 2013

Dňa 25. júna 2013 sa na pôde Stredoeurópskej univerzity v Budapešti konala medzinárodná konferencia, ktorá bola vyvrcholením projektu *The Seven Neighbors of Hungary – Questions of Historical Reconciliation and Cooperation in the 21st Century* [Sedem susedov Maďarska – otázky historického zmierenia a spolupráce v 21. storočí]. Cieľom projektu bolo skúmať vzťah Maďarska k jeho siedmim susediacim štátom, najmä z hľadiska spoločných iniciatív v oblasti obchodu, politiky a kultúry, ale aj z pohľadu záležitostí týkajúcich sa diplomatického a historického uzmiernenia.

Rok trvajúci projekt sa skladal zo siedmich seminárov, ktoré sa postupne venovali bilaterálnym vzťahom Maďarska s jedným z jeho susedov – Rumunskom, Slovinskom, Ukrajinou, Chorvátskom, Rakúskom, Slovenskom a Srbskom. Cieľom projektu bolo vytvoriť platformu pre rozvíjanie medzinárodného dialógu, na ktorom sa zúčastňovali diplomati, medzinárodné uznávaní experti a študenti. Konferencia pod názvom *Improving Solidarity in Central and Eastern Europe: New Approaches to International Reconciliation* [Zvyšovanie solidarity v strednej a východnej Európe: nové prístupy k medzinárodnému uzmierovaniu] bola záverečným výstupom projektu, na ktorej boli vyhodnocované modely medzinárodného napätia a procesu uzmierovania v strednej a východnej Európe na príklade turbulentných vzťahov medzi Maďarskom a jeho siedmimi susedmi.

Konferenciu otvoril a projekt predstavil profesor Péter Balázs, riaditeľ Centra pre výskum záležitostí týkajúcich sa rozširovania sa Európskej únie na Stredoeurópskej univerzite (Center for EU Enlargement Studies), bývalý komisár Európskej únie pre regionálnu politiku a bývalý minister zahraničných vecí Maďarska. Kľúčovú prednášku predniesol bývalý poslanec Bundestagu a člen OSCE profesor Gert Weisskirchen (Univerzita v Erfurte), ktorý sa zameral na problematiku historického uzmierovania a medzinárodných vzťahov. Vo svojom vystúpení zvýraznil aj záležitosti týkajúce sa historickej pamäti, národne orientovaných historických naratívov a vyrovnávania sa s vlastnou problematickou minulosťou na príklade Nemecka. V prvom paneli vystúpil Balázs Trencsényi (Stredoeurópska univerzita, Budapešť) s príspevkom o nezlučiteľných historických naratívoch v regióne strednej a východnej Európy. Ferenc Laczó (Univerzita Friedricha Schillera, Jena) diskutoval o modeloch pamäti. Gábor Egry (Inštitút pre politickú históriu, Budapešť) analyzoval maďarsko-rumunské vzťahy. Referujúci v druhom paneli sa venovali konkrétnym prípadom medzinárodného uzmierovania. Barbara Kunz (Nadácia Genshagen, Schloss Genshagen) diskutovala o francúzsko-nemeckom projekte spolupráce a historického uzmierovania. Mitja Žagar (Inštitút pre etnické štúdie, Lublana) priblížil proces uzmierovania na Balkáne. Slávka Otčenášová (Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Košice) priblížila problematiku slovensko-maďarských vzťahov a súčasných spoločných projektov snažiacich sa o uzmierovanie.

Druhú časť konferencie tvorila diskusia za okrúhlym stolom, ktorú moderoval Péter Balázs. Zapojili sa do nej veľvyslanci zo štátov susediacich s Maďarskom. Zúčastnení analyzovali tému vzájomných vzťahov Maďarska so susednými štátmi a zaoberali sa možnosťami budúceho rozvoja bilaterálnych vzťahov a vzájomnej spolupráce. Projekt podporila nadácia Friedrich Ebert Stiftung v Budapešti.

Slávka Otčenášová

VÝCHODNÉ SLOVENSKO V SLOVENSKÝCH NÁRODNÝCH DEJINÁCH. KOŠICE 4. JÚL 2013

Vedecká konferencia s názvom *Východné Slovensko v slovenských národných dejinách* sa pod záštitou ministra školstva, vedy, výskumu a športu SR Dušana Čaploviča konala dňa 4. júla 2013 ako sprievodné podujatie Svetového stretnutia Slovákov v Košiciach – Európskom hlavnom meste kultúry 2013. Organizačne sa na usporiadaní podujatia podieľala Matica slovenská, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Prešovská univerzita v Prešove, mesto Košice, Košický samosprávny kraj a Dom Matice slovenskej v Košiciach. Miestom konania konferencie bola historická aula Rektorátu Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.

Na úvod konferencie tajomník Matice slovenskej Peter Cabadaď v stručnosti predstavil históriu Svetových stretnutí Slovákov, konaných od roku 1980 v trojročných cykloch. Uviedol, že tohtoročné košické bolo už dvanástym v poradí. Pred odovzdaním slova pozvaným hosťom vedúci predstaviteľ Matice slovenskej udelili zlaté medaily predsedu Matice slovenskej historikovi Ladislavovi Tajtákovovi a literárnemu vedcovi Jánovi Gbúrovi za ich vedecký prínos v oblasti kultúrohistorického výskumu východného Slovenska. Slávnostný príhovor predniesli hostia konferencie, predsedsa Košického samosprávneho kraja Zdenko Trebuša, námestník primátora mesta Košice Ján Jakubov a hovorca ministra školstva, vedy, výskumu a športu Dušana Čaploviča Michal Kaliňák, ktorý ospravedlnil neúčast ministra na konferencii.

Prvým prednášajúcim bol literárny historik Imrich Sedlák, ktorý sa viac ako 50 rokov venuje výskumu integračného procesu východného Slovenska ako neoddeliteľnej súčasťi národnopolitického života Slovákov. Vyvrcholením jeho práce je trojdielna monografia *Východné Slovensko v letokruhoch ná-*

roda, vydaná v roku 2012, ktorej závery sumarizoval na konferencii v rozsiahlom príspevku s názvom *Východné Slovensko – integrálna súčasť Slovenska*. Zdôraznil, že sa vždy snažil o vymazanie vykonštruovaných odstredivých tendencií, snažiacich sa poukázať na zvláštnosti historického vývoja východoslovenského regiónu a samostatného kmeňového vývoja jeho obyvateľov – Slovjakov. Kritika smerovala na hlavného predstaviteľa uvedených názorov historika Ondreja Richarda Halagu, ktorého označil za „vypätého regionálneho nacionalistu“ a „politického čechoslovakistu“. Imrich Sedlák vyjadril poľutovanie nad podporou Spoločenskovedného ústavu SAV v Košiciach pod vedením niekdajšieho riaditeľa Mariána Gajdoša pri vydaní posledného diela O. R. Halagu *Memorabilia z Európy a vlasti* z roku 2008, ktorým mu umožnil aktualizovať jeho 60 rokov staré názory hodné pochovania (podľa vlastných slov). Zároveň vyjadril želanie, aby Košice konečne dostali dlho očakávanú vedeckú monografiu vlastných dejín.

Druhý prednášajúci, historik Ferdinand Uličný, referoval na tému *Východné Slovensko v stredoveku*. Predtým, ako rozvinul niekoľko vybraných historických téz, vymedzil geograficky podľa neho vägný termín „východné Slovensko“. Tento pojem v jeho verzii zahŕňa iba slovenské časti bývalých uhorských žúp Šariš, Zemplín, Abov a Uh, bez Gemeru a Spiša. Ďalej poukázal na výsledky slovenskej vedy v archeologickom (Vojtech Budínsky-Krička) a historicko-lingvistikom (Branislav Varsik, Ferdinand Uličný) dokazovaní kontinuity slovansko-slovenského osídlenia východného Slovenska. Hlavným výstupom jeho referátu bol poznatok, že východné Slovensko sa v stredovekom dejinnom úseku nevyznačovalo nijakými vývojovými špecifikami v porovnaní s ostatnými časťami Slovenska.

Tretí príspevok s názvom *K otázke koncepcie dejín východného Slovenska* predniesol historik Ladislav Tajták. Poukázal na skutočnosť, že v reprezentáciách slovenských vzdelancov od konca 18. storočia východné Slovensko predstavovalo nepretržite nedeliteľnú súčasť slovenského národného života, čím odmietol konštrukt O. R. Halagu o jeho osobitnom historickom vývine.

Štvrtý prednášajúci, historik Peter Švorc, v príspevku s názvom *Východné Slovensko v medzivojnovom období* poukázal na ťažkosti s pričleňovaním východného Slovenska k Československu, na jeho administratívne delenie, národnostne zmiešané obyvateľstvo a kľúčové politické udalosti tohto dejinného úseku. Na margo doterajšieho historiografického spracovania danej témy uviedol, že až na zopár výnimiek zostáva východné Slovensko v tomto smere terra incognita.

Piaty príspevok s názvom *Literatúra v integračnom procese východného Slovenska* predniesol dekan Filozofickej fakulty UPJŠ v Košiciach a literárny historik Ján Gbúr. V príspevku sa sústredil na niektoré teoretické a literárno-historické problémy literárnej produkcie východného Slovenska po roku 1989.

Šiesty príspevok s názvom *Postavenie Slovákov na okupovanom území južného Slovenska: spoločenská a politická situácia na príklade mesta Košice* odznel z úst historika Vojtecha Kárpátyho. Prednášajúci sa sústredil na vykreslenie celkovej situácie v Košiciach pred Viedenskou arbitrážou a po nej, s dôrazom na politický život v Košiciach, aktivity miestnych odbočiek Strany šípových krížov a Národného zväzu Nemcov v Maďarsku, ako aj na represie voči predstaviteľom slovenskej menšiny a na životnú úroveň obyvateľstva.

Po bloku vedeckých príspevkov tajomník Matice slovenskej Pavol Parenička v rozsiahlom referáte sumarizoval význam celoživotného diela Imricha Sedláka. Po ňom odznel referát o živote a diele slovenského bibliografa a cirkevného historika Michala Fedora od literárneho historika Miša Kováča-Adamova. Dva krátke referáty prezentovali riaditeľ Strediska národnostných vzťahov Matice slovenskej Viliam Komora, ktorý referoval o rusínskej menšine ako integrálnej súčasťi kultúry Slovenskej republiky, a jeho zástupkyňa Margaréta Vyšná, ktorá nastolila otázku prehodnotenia štátnej politiky voči národnostným menšinám. Diskusia bola z časových dôvodov zrušená. Všetky príspevky konferencie budú publikované v druhom ročníku vedeckého zborníka Matice slovenskej *Slovakistika II*.

Konferenciu ukončili prítomní funkcionári Matice slovenskej zverejnením tlačovej správy s dvoma výstupmi: „1. Východné Slovensko bolo a je integrálnou súčasťou Slovenska od začiatkov slovenských národných dejín až do súčasnosti; 2. Metropolou východného Slovenska je mesto Košice a konferencia vyzýva košické univerzitné a akademické pracoviská, aby pristúpili k dokončeniu spracovania monografie venovanej Košiciam.“

Vedecká konferencia *Východné Slovensko v slovenských národných dejinách* sa konala bez prizvania košických vedeckých pracovísk (Katedra histórie FF UPJŠ, Spoločenskovedný ústav SAV), ktorým bola záverečná správa adresovaná a ktoré boli v súvislosti s aktívnou či pasívnou podporou diela O. R. Halagu kritizované. Nebolo preto možné si vypočúť stanovisko aj z druhej strany. Schizofrénia ohľadne komplexného hodnotenia Halagovho vedeckého prínosu sa neprejavuje len v historickej obci,

ale aj u politických špičiek. Košický samosprávny kraj a mesto Košice, oba subjekty participujúce na usporiadaní tejto konferencie, finančne podporili aj vydanie Halagovho posledného diela *Memorabilia z Európy a vlasti*, ktoré na jednom mieste obsahuje prínosné štúdie k dejinám Košíc, zároveň však kontroverzné state o východoslovenskom separatizme. Preto asi najlepšie vystihol prístup k odkazu O. R. Halagu historik Ladislav Tajták, ktorý upozornil na nutnosť rozlišovania medzi nesporným Halagovým prínosom do slovenskej historiografie dotýkajúcim sa stredovekých dejín Košíc, a jeho zahrnutými omylmi o samostatnom kmeňovom vývoji východného Slovenska.

Ondrej Ficeri

VILIAM MALÍK 1912 – 2012. BRATISLAVA 18. APRÍL – 14. JÚL 2013

Ulice mesta, trhy, poľné cesty, ľudské pohľady, oblohu, kroje či stroje zaznamenávajú z odstupu a blízko zároveň fotografie Viliama Malíka (1912 – 2012). Meno s dátumom narodenia a úmrtia – nič viac a nič menej netvorí názov výstavy fotografa dokumentaristu Viliama Malíka – „Viliam Malík 1912 – 2012“. Daná storočnica vystihuje legendu Malíkovoho života. Aktívne fotil ešte aj v posledných rokoch svojho života. Životopisné údaje nemajú vyjadrovať výrocie, ale jeho život a s ním aj obdobie Slovenska, ktoré zachytil. Takto vystihol názov výstavy a pri tej príležitosti aj vydanej knihy kurátor Aurel Hrabušický.¹

Viliam Malík patrí k zakladajúcim osobnostiam modernej slovenskej fotografie. Nebol profesionálnym fotografom, no aj ako amatér či poloprofesionál vykonával na tomto poli veľa. Intenzívne sa angažoval aj v organizátorskej činnosti. Zaujímala ho dokumentárna fotografia. Venoval sa jej intuitívne od mladosti a to spôsobom, aký sa oceňuje len v poslednom období. Jeho najprínosnejšie diela vznikli v 30. a 40. rokoch a po roku 1989. Keďže žil v ústraní a aktívnejšie začal opäť fotiť po roku 1989, výraznejšieho uznania sa mu dostalo od 90. rokov. Prvú samostatnú výstavu mal až ako 83-ročný v roku 1995. Od toho obdobia vystavoval pravidelne v rámci rôznych podujatí. V roku 2007 mu Stredoeurópsky dom fotografie za celoživotné dielo udelil ocenenie Osobnosť slovenskej fotografie. Akosi predohrou k tohtoročnej výstave bola úspešná a navštevovaná expozícia Nové Slovensko (Slovenská národná galéria, 30. 6. 2011 – 15. 1. 2012, kurátori: Aurel Hrabušický, Katarína Bajcurová, Petra Hanáková, Dagmar Poláčková). Okom objektívu zobrazovala spoločenské a hospodárske zmeny na Slovensku od medzivojnového obdobia. Nezastupiteľnú výpovednú hodnotu tu mali práce Viliama Malíka. Vzhľadom na významnú úlohu Malíka v dejinách slovenskej fotografie zaradila Slovenská národná galéria (SNG) do svojho výstavného plánu retrospektívnu výstavu k storočnici fotografa. Pred jej realizáciou však zomrel, a preto sa pozmenili aj prípravy výstavy. Zámeru sa vystavovateľ nevzdal a v retrospektíve prezentoval už ukončené Malíkovo dielo. Autor odišiel ako posledný predstaviteľ medzivojnovéj fotografickej moderny na Slovensku.

SNG predstavila expozíciu Malíkovej fotografickej tvorby v koncepcii kurátora Aurela Hrabušického od 19. apríla do 14. júla 2013 na 3. poschodí priestorov Esterházyho paláca. Ide o prvú retrospektívnu výstavu diela Viliama Malíka. Na vernisáži 18. apríla 2013 bola zároveň prezentovaná aj rovnomenná publikácia o tvorbe a živote Viliama Malíka, vydaná v spolupráci združenia Photoport, vydavateľstva Slovart a SNG.² Z rozsiahlej tvorby autora vystavili viac ako 150 fotografií a po prvýkrát aj Malíkove filmové dokumentárne záznamy z 30. a 40. rokov.

Zámerom kurátora bolo obsiahnuť mimoriadne široké spektrum tém, ktorým sa Malík venoval, a taktiež celý mimoriadne dlhý časový úsek jeho tvorby.³ Expozícia sa sústredila na jeho významné práce z 30. a 40. rokov a miesto venovala aj neskoršej tvorbe, najmä tej po roku 1989.

1 Aurel Hrabušický a Filip Vančo rozprávajú o výstave v SNG a o dvoch knihách z edície Osobnosti slovenskej fotografie. In *hentak bodka-sk* [online]. Bratislava, 2013. [cit. 8.8.2013]. Dostupné na internete: <<http://www.youtube.com/watch?v=4-Ztk6FEUuo>>

2 HRABUŠICKÝ, Aurel. *Viliam Malík 1912 – 2012*. Bratislava : Slovart, 2013, 159 s.

3 HRABUŠICKÝ, Aurel. Viliam Malík 1912 – 2012. (Text kurátora) In *Slovenská národná galéria* [online]. Bratislava : Slovenská národná galéria, 2013. [cit. 8.8.2013]. Dostupné na internete: <<http://www.sng.sk/sk/uvod/vystavy/minule/2013/viliam-malik>>

Prvý priestor pri vstupe informoval návštevníka o základných údajoch života a diela Viliama Malíka. Na niekoľkých fotografiách od detstva po zrelý vek bol sám objektom fotoaparátu. Vydarenou bola inštalácia nadrozmerného portrétu fotografa s priateľským výrazom a typicky žltým fotoobalom v ruke. Akoby bol pripravený osobne uvítať každého návštevníka.

Expozícia bola rozdelená chronologicky do hlavných cyklov Malíkovej fotografickej tvorby. Ťažiskom boli čiernobiele fotografie z 30. a 40. rokov. Témou prác v 30. rokoch bolo najmä mesto a sociálne témy, dobová Bratislava – jej architektúra, zákutia, ľudia na okraji spoločnosti, vidiek, stavby a udalosti, napr. rozsiahly cyklus fotografií Bratislavy, Na besede (1935 – 1938), Árvácska (1935 – 1936), Hydrocentrála v Ladcoch (okolo 1938), Silo a mlyn NUPOD v Trnave (1938) a mnohé iné. Plynule nadviazali vojnové 40. roky. Vytratil sa mestské motívy a dominujú témy z vidieka, folklóru, ľudovej zbožnosti, zhromaždenia i jednotlivci, napr. Ženy z Moravského Lieskového (1938 – 1940) a iné. Zo záveru vojny sú pozoruhodné zábery zbombardovanej Bratislavy, príchodu Červenej armády a presídľovania obyvateľstva, napr. cyklus Repatrianti (1945), Apolka horí (1944), ale tiež aj pokojné zábery, napr. Dievča v podbráni (1946 – 1947) a iné. Z obdobia 30. a 40. rokov pochádzajú aj Malíkove filmové záznamy udalostí v Bratislave a na západnom Slovensku, kde v tom období žil. Boli inštalované samostatne alebo v rámci radenia fotografií, čím konzistentne nadväzovali na fotografie.

Počas komunistickej éry vo fotografovaní poľavil. Z Bratislavy sa odsťahoval kvôli svojmu civilnému zamestnaniu. Na jeho fotkách z tohto obdobia sa objavujú zábery z jeho zahraničných ciest a motívy z okolia, kde žil, ako boli zhromaždenia veriacich alebo tradičné motívy z dediny, napr. Kúpanie v Kováčovej (okolo 1970), Rómske deti idú na prvé sv. prijímanie (1952 – 1955) a iné. Tento celok sa odlišuje aj tým, že čiernobiele fotografie vystriedali farebné. Malík začal používať farebný film. Nikdy však neprešiel k digitálnemu fotoaparátu.

Po páde totality chytila práca Viliama Malíka druhý dych. Tvorí poslednú časť výstavy. Téma sociálnej fotografie medzivojnového obdobia našla obdobu v 90. rokoch pri pohľade na ľudí v núdzi. Významný je z tohto obdobia cyklus Bezdomovci (1998 – 2005), ale tiež Vysoké Tatry po kalamite (2005) či každoročné fotografovanie filmového festivalu v Trenčianskych Tepliciach. Typickým príkladom jeho práce je fotografovanie pomníka Milana Rastislava Štefánika. Fotografoval jeho inštaláciu v roku 1938 a následne aj re-inštaláciu na brehu Dunaja v roku 2009 v Bratislave.

Malíkova tvorba, ako ju predstavila výstava v SNG, nebola vyhranená na určitú tému alebo časové obdobie. Význam Malíkových prác spočíva vo viacerých rovinách. Venoval sa širokému záberu tém, čím vynikal nad ostatnými dobovými fotografiami. Zachytával dianie okolo seba prirodzeným a nenúteným spôsobom bez pridaných efektov, ktorý, ako sa ukazuje dnes, je nadčasový. Ide o „čistý strohý dokumentarizmus“, nie šokujúce a vypäté momenty. Tvorí „obdobu výtvarného civilizizmu“. Malíkova tvorba sa stala základným pilierom slovenského dokumentarizmu.⁴ Malík svoje témy nevyhľadával ďaleko, ale fotil život okolo seba. Zachytával udalosti vo vývoji. Na miesta sa vracal. K svojmu objektu pristupoval s odstupom, no zároveň dosť zblízka na zaznamenanie žiadaného momentu. Aj napriek politickým režimom neskĺzol k tendenčnosti. Rovnako dôležité je, že v jeho práci je očami jedného človeka zaznamenaný nezanedbateľný časový úsek minulosti Slovenska.

O vystavených prácach návštevníkov informovali sprievodné texty. Prehľadné popisy prinášali základné údaje o dielach. K vybraným dôležitejším fotografiám kurátor umiestnil bližšie vysvetľujúci komentár. Súčasťou výstavy bol aj dokumentárny film o Viliamovi Malíkovi z cyklu Fotografi (RTVS, Sentimentalfilm, režia Viera Čákanyová, 2012). Počas celého trvania výstavy organizovali v galérii sprievodné programy (prednášky, lektorské výklady, diskusie, tvorivé dielne, kurátorský výklad).

Výstava „Viliam Malík 1912 – 2012“ priniesla reprezentatívny prierez fotografickým dielom autora. Splnila zámer ukázať návštevníkovi rôznorodosť a dobovú výpoveď k viac ako polstoročiu minulosti Slovenska.

Katarína Nádaská

4 HRABUŠICKÝ, Aurel. Viliam Malík 1912 – 2012. (videorozhovor s kurátorom) In *Slovenská národná galéria* [online]. Bratislava : Slovenská národná galéria, 2013. [cit. 8.8.2013].

Dostupné na internete: <<http://www.sng.sk/sk/uvod/vystavy/minule/2013/viliam-malik>>, <<http://www.youtube.com/watch?v=ta-ncTix0bl>>